

Slobodan Nikolić,
Centar za dubinsko istraživanje snova
– Imago

NEUROPSIHOANALIZA – IZAZOV ZA PSIHOTERAPIJU U 21. VEKU

Slobodan Nikolić,
Centre for Depth-Psychological Dream Analysis – Imago, Belgrade

Neuropsychanalysis – a Challenge for Psychotherapy of the 21st Century

Abstract: Neuropsychanalysis is a multidisciplinary science-based approach to the phenomena of the mind, which combines the knowledge of neuroscience and psychoanalysis. In 2019, the Serbian public was introduced to some aspects of neuropsychanalysis for the first time in the book *The Brain and the Inner World* by Mark Solms and Oliver Turnbull. Neuropsychanalysis implies the return of psychoanalysis to neuroscience for objective validation of its hypotheses. It is this approach that brings a new scientific evaluation of psychoanalytic theory and practice and demonstrates its effectiveness in psychotherapy and psychopharmacotherapy. This path of validation started from neuropsychological explanations of the brain mechanisms of dreaming, which was one of the key assumptions in Freud's theory, largely confirming it. Research indicates that psychoanalytic treatment brings about physiological and anatomical changes in the functioning of the brain in a part that has functions similar to those that Freud attributed to the ego. We also need to be careful and look critically at psychoanalytic theories and try to harmonise them with other existing theories derived from psychoanalysis if they are more correct.

Keywords: psychoanalysis, neuropsychanalysis, Mark Solms, depth psychology, dream analysis

Apstrakt: Neuropsihoanaliza je multidisciplinarni naučni pristup fenomenima uma, koja kombinuje znanja neuronauke i psihoanalize. Javnost u Srbiji se prvi put upoznala s jednim delom neuropsihoanalize – knjigom *Mozak i unutrašnji svet*, Marka Solmsa i Olivera Turnbula, objavljenom 2019. Neuropsihoanaliza podrazumeva trenutka povratak psihoanalize neuronaukama radi objektivne validacije njenih hipoteza. Upravo taj pristup donosi novo naučno vrednovanje psihoanalitičke teorije i prakse i pokazuje njenu delotvornost u psihoterapiji i psihofarmakoterapiji. Ovaj put validacije krenuo je od neuropsiholoških objašnjenja moždanih mehanizama sanjanja, što je i bila jedna od ključnih postavki u Frojdovoj teoriji. Ona je u velikoj meri potvrđuje. Istraživanja ukazuju na to da se psihoanalitičkim tretmanom ostvaruju fiziološke i anatomske promene u funkcionisanju mozga u delu koji ima funkcije slične onima koje Frojd pripisao ego. Potreban je i oprez da se kritički sagledaju psihoanalitičke teorije, te se one usklade i s postojećim drugim teorijama nastalim iz psihoanalize, ukoliko su one ispravnije.

Ključne reči: psihoanaliza, neuropsihoanaliza, Mark Solms, dubinska psihologija, analiza snova

*Biologija je zaista teren bezgraničnih mogućnosti.
Možemo očekivati da nam pruži najne očekivanije
informacije i ne možemo ni pretpostaviti koje će
odgovore pružiti nakon nekoliko desetina godina...
Možda budu i takvi da oduvaju celu veštačku struk-
turu naše hipoteze.*

Sigmund Frojd, *Sa one strane
principa zadovoljstva*¹

Opšte o neuropsihoanalizi

Neuropsihoanaliza je multidisciplinarni naučni pristup psihičkim fenomenima. Kao što već njeno ime nagoveštava, ona kombinuje znanja i metode neuronauka i psihoanalize u jedan sveobuhvatan sistem koji ima za cilj da objasni ljudski mentalni aparat u celini. U ovom nastojanju, neuropsihoanaliza zauzima filozofsku poziciju dvoaspektnog monizma. Prema njoj, mozak i um su jedno i isto (monizam), ali je različita perspektiva posmatranja (dvoaspektno). Jedna od perspektiva pretenduje na objektivnost – to su neuro-nauke, dok se druga bavi teško uhvatljivim svetovima subjektivnog iskustva – to je psihoanaliza. Mogli bismo reći da se neuropsihoanaliza pojavljuje na mestu susreta objektivne i subjektivne tačke gledišta na ljudski um. Teško da možemo da prenglasimo važnost ovakve zajedničke perspektive. Ona dopunjuje i povezuje, potvrđuje ili osporava jednostrane zaključke i hipoteze. Iz ovakvog „Checks and Balances“² modela najviše koristi imaju oni za čije je dobro to znanje i najpotrebnije – psihijatrijski i neurološki pacijenti i korisnici usluga psihoterapije.

Neuropsihoanaliza postoji već više od dvadeset godina. Njen nastanak vezuje se za devedesete godine dvadesetog veka. Tada je oformljena prva studijska grupa pri Psihoanalitičkom institutu u Njujorku.³ Na mesečnim sastancima grupe, otvoreno se diskutovalo o problemima od obostranog značaja, iz oba naučna ugla koji danas čine neuropsihoanalizu. Sve je počelo kada je nekolicina odvažnih naučnika pozvala svoje zainteresovane kolege da se pridruže u ovom poduhvatu. Na veliko iznenađenje inicijatora, među kojima je bio i dr Mark Solms,⁴ veliki deo njih bio je zainteresovan i odazvao se tom pozivu. Koliko je ovaj poduhvat doneo nauci govori i činjenica

1 Navedeno prema prevodu iz knjige Mark Solms i Oliver Turnbull, *Mozak i Unutrašnji svet* (Beograd: Clio, 2019).

2 U političkom sistemu SAD, to je sistem međusobne kontrole i ograničavanja između tri poluge vlasti – izvršne, zakonodavne i sudske, kako bi se obezbedilo da nijedna ne dobije suviše moći, na štetu celog sistema.

3 Više informacija u Mark Solms i Oliver Turnbull, *Mozak i Unutrašnji svet* (Beograd: Clio, 2019), 272.

4 Mark Solms je južnoafrički psihoanalitičar i neuropsiholog, najpoznatiji po otkriću moždanih mehanizama sanjanja.

da je u julu 2019. godine održan dvadeseti godišnji kongres Međunarodnog udruženja neuropsihoanalitičara. Neuropsihoanaliza nametnula se kao pristup koji traje. To je i godina kada se na srpskom jeziku pojavio prvi prevod jedne knjige iz ove oblasti. To je knjiga *Mozak i unutrašnji svet*, koju potpisuju dr Mark Solms i dr Oliver Turnbull.⁵ Iako sa zakašnjenjem od oko 20 godina, ova knjiga je dragocena jer predstavlja pravi uvod u široko polje koje neuropsihoanaliza zahvata i treba da bude polazna osnova za dalje izučavanje neuropsihoanalize u Srbiji.

Trenutak povratka

Kako je uopšte došlo do razdvajanja psihoanalize od neurologije, kada je njen začetnik, Sigmund Frojd, bio, pre svega, lekar – neurolog? Prema Marku Solmsu, objašnjenje za ovaj razlaz daje nam sam Frojd u svom delu *Tumačenje snova*, ali njegov tadašnji poziv psihoanalitičarima nije shvaćen na pravi način. Frojd je zaista sam pozvao na *privremeno* odvajanje psihologije i neurologije i predložio svojim sledbenicima da napuste neurobiološke uvide dok se ne formira sistem koncepata o psihičkom životu koji danas znamo kao psihoanalizu. Solms ovo naziva „trenutkom prelaska“, kako i glasi jedan od Frojdovih ranih neuronaučnih radova. On je imao razloga za ovakav poziv jer su mogućnosti za neuronaučna istraživanja na prelazu iz 19. u 20. vek bile veoma skromne. To nikako nije značilo da je Frojd odbijao ideju da je ljudski um suštinski utemeljen u nervnim strukturama koje čine mozak, a i nervni sistem u celini. Štaviše, Frojd je insistirao na tome da se kroz „nekoliko desetina godina“ kada bude zaokružen psihoanalitički rad potvrde tog rada potraže u neurobiologiji. U svom delu *Sa one strane principa zadovoljstva* Frojd direktno i kaže da je biologija ta koja treba da da odgovore da li je čitava veštačka struktura psihoanalitičkih hipoteza održiva ili ne.

Zašto se onda povratak psihoanalize neuronauci nije desio „nakon nekoliko desetina godina“, kako je sam Frojd zahtevao? Odgovornost za ovo snose i sam Frojd i njegovi učenici. Da nije imao težak put da se sa svojom novom i za to vreme revolucionarnom psihologijom probije u naučne krugove, možda Frojd ne bi bio toliko ljubomorno ponosan i fiksiran za svoju teoriju. To ga ne oslobađa odgovornosti za to što je dozvolio da to umanja njegovu naučnu objektivnost. On je insistirao da se njegovo učenje slepo prati, takoreći od naučnog pristupa stvorio je doktrinarni pristup, a izražavanje sumnje u psihoanalitičke postavke je od nekadašnjih učenika stvaralo otpadnike. Nauka je ustupila mesto religiji. Vera u ispravnost psihoanalitičkih koncepata bila je slepa za neuronaučne dokaze, osim ako nisu potvrđivale psihoanalitičke hipoteze. Kao dobri učenici, kakvima ih je sam Frojd stvorio, psihoanalitičari su, većinom, ostajali verni izvornom Frojdovom učenju. Ovo je dodatno uda-

5 Oliver Turnbull (Turnbull) je britanski neuropsiholog koji se najviše bavi proučavanjem emocija, kao i kliničar koji radi pretežno s pacijentima s neurološkim povredama.

ljilo psihoanalitičare od neuronaučnika, stvarajući jaz tamo gde je bilo neophodno interdisciplinarno povezivanje i uzajamno proveravanje i korigovanje.

Ako je Frojdiv poziv predstavljao trenutak prelaska sa neurobiologije na psihologiju, onda nastanak neuropsihoanalize treba da shvatimo kao dugo čekani „trenutak povratka“ psihoanalize neuronaukama. Ovaj proces je zahtevan, on traži od naučnika iz obe discipline da budu skromni i ponizni prema značajnom korpusu znanja o kome znaju malo ili nimalo. I jedni i drugi treba da budu jednako svesni svojih doprinosa, ali i svojih ograničenja. Ta ograničenja, međutim ne treba da im budu prepreka da nastave da se međusobno verifikuju i odstranjuju iz nauke suvišne i neodržive hipoteze. Usaglašavanjem terminologije i pronalaženjem adekvatne metodologije otvaraju se vrata prvom pravom objektivnom izučavanju subjektivnog sveta uma.

Neuropsihoanaliza spasava psihoanalizu

Momenat ponovnog okretanja psihoanalize ka neuronauci bio je i *conditio sine qua non* njenog opstanka. Sedamdesetih godina dvadesetog veka, Američkim udruženjem psihijatara dominirali su psihoanalitičari, ali su nova istraživanja neprekidno bacala senku sumnje na ključne psihoanalitičke postavke. Jedna od tih postavki je bila i Frojdova teorija snova, koja je ujedno bila i temelj psihoanalitičke terapije. U njima je on pronašao utemeljenje mnogih svojih najznačajnijih koncepata – teorije neuroze, mehanizama odbrane, nagona, super ega i drugih. U prilog tome govori i činjenica da je svoju knjigu *Tumačenje snova* objavio 1899. godine, ali je tražio od izdavača da stavi 1900. kao godinu izdanja, želeći time da simbolično označi početak *novog veka* u nauci koji donosi psihoanalizu.

Za Frojda je san predstavljao neinhibirano ispunjenje jedne prikrivene, nesvesne želje, pre svega seksualnog ili agresivnog karaktera. Ukoliko je Frojd bio u pravu, neuronaučna istraživanja mehanizama sanjanja, trebalo je da pokažu da se moždana aktivnost u toku spavanja odvija upravo u onim delovima mozga koji upravljaju tim željama. Ipak, izgledalo je kao da prva istraživanja snova koje su sproveli Eugen Aserinski i Nataniel Klajtman⁶ na Univerzitetu u Čikagu, kada su snovi poistovećivani sa REM fazom spavanja, upućuju na zaključke suprotne Frojdivim.

Dalja istraživanja snova i spavanja mogla su da dovedu do toga da snovi budu presudni u skoro potpunom odbacivanju psihoanalize sedamdesetih godina prošlog veka kada su teorije vodećih neuronaučnika Alana Hobsona i Roberta Makarlija bile široko prihvaćene. U njima se tvrdilo da su snovi tek usputna pojava jednog primarno fiziološkog i motivaciono neutralnog proce-

6 Istraživanja su rađena 50-tih godina dvadesetog veka, nakon slučajnog otkrića specifičnih očnih pokreta kod usnulih beba. Na osnovu buđenja učesnika u eksperimentima i upadljivo boljeg sećanja snova kod onih koji su buđeni u REM fazi (Skraćenica od *rapid eye movement* – brzi pokreti očiju, u prevodu sa engleskog), zaključeno je indirektno da je to ujedno i faza sanjanja.

sa – REM faze spavanja. Prednji mozak, sedište viših mentalnih funkcija čoveka, prema njima, ima tek sporednu ulogu u mehanizmima snova. Temeljna postavka psihoanalize da su snovi „kraljevski put u nesvesno“ i sve potisnute sadržaje u njemu, izgledala je neodrživo. Psihoanalitičari su bili skoro sasvim nemoćni da se odbrane pred naizgled objektivnim neuronaučnim dokazima jer je psihoanaliza suštinski orijentisana na subjektivno iskustvo. Ispostavilo se, ipak, da i objektivnost ima ograničenja, a da je i subjektivnost dragoceni izvor saznanja.

Proučavajući moždanu aktivnost pri sanjanju, dr Mark Solms je, pomoću klilničko – anatomskog metoda, nedvosmisleno utvrdio da oštećenja na delu mozga koji stvara REM spavanje ne znače nužno i prestanak sanjanja. Snovi se mogu javiti u REM fazama, ali i izvan njih, a među snovima iz različitih faza nema značajnih razlika. Čak se i Alan Hobson složio sa Solmsom po ovom pitanju, iako je to direktno ugrožavalo njegovu teoriju „aktivacione sinteze“⁷. Ovo Solmsovo otkriće opovrglo je ranije postavljenu jednakost između snova i REM spavanja. Od tog otkrića je prošlo dvadesetak godina, ali se i danas vrlo često, čak i u stručnoj literaturi, sanjanje i dalje pogrešno poistovećuje s REM fazom spavanja. Osim što je neurofiziološki i neuroanatomski netačno, ovo poistovećivanje održava pogrešnu sliku i o tome koje su psihičke funkcije snova.

Solmsovi nalazi utvrdili su da su tokom sanjanja neaktivni oni delovi frontalnog korteksa, u kojima se nalaze „funkcionalni sistemi za programiranje, regulaciju i verifikaciju aktivnosti“⁸. Sanjanje pokreće emocionalni sistem POTRAGE (prema Panksepu)⁹, a okidači za to mogu biti sama osećanja, misli od prethodnog dana, promene u unutrašnjem stanju organizma i sl. Umesto da se preduzimaju aktivnosti u spoljnom svetu, javljaju se snovi i u njima doživljaji emocija, i istraživanje i povezivanje prošlih i sadašnjih iskustava. Sve to odvija se pomoću vizuospcijalnog predstavljanja – tj. stvaranja slika i predstava. Ovakva mišljenja, opažanja i osećanja koja se javljaju u snovima nisu sputana inhibitornim svesnim funkcijama budnog ega, zbog čega su često bizarna, uznemirujuća i neshvatljiva racionalnom sudu budne osobe. Kako je i Frojd rekao, izgleda kao da snovi rastavljaju misli na njihove sirove sastojke, što zapravo predstavlja suštinski regresivnu prirodu sanjanja.

Iako su sadržaji snova vrlo slični onome što psihotične osobe doživljavaju u budnom stanju, ostaje pitanje da li su snovi zaista *samo* „ludilo normalnog čoveka“. Ako i jesu, da li je to „ludilo“ nešto što je patološko po sebi, ili

7 U pitanju je druga teorija o spavanju i snovima Hobsona i Makarlija, koja je usledila posle teorije „naizmeneičnog aktiviranja“. Dok je teorija „naizmeneičnog aktiviranja“ bila shvaćena kao teorija koja objašnjava REM spavanje, teorija „aktivacione sinteze“ pretendovala je na to da da objašnjenje procesa sanjanja.

8 Pojam funkcionalnih sistema u nauku je uveo čuveni ruski neuropsiholog Aleksandar Romanovič Lurija, koji je u mladosti bio zainteresovan i za psihoanalizu, ali se njome nije bavio zbog političke klime u Staljinovoj Rusiji.

9 Jak Panksep (Jaak Panksepp, 1942–2017) je estonski neuronaučnik i psihobiolog, poznat po istraživanju sistema za upravljanje bazičnim emocijama.

su snovi samo neophodne dopune svesnog „racionalnog, realnošću ograničenog i izvršnog“ funkcionisanja ega koji ima ulogu da inhibira naše nagone? Da li su snovi „dozirano ludilo“ koje treba da bude integrisano u svesno funkcionisanje i da time zadovolji snažnu silu naših potreba i nagona? Iz ugla psihodinamske psihoterapije, odgovor bi bio potvrđan, a nalazi neuronauka u najvećoj meri su saglasni s tim stavom. Kao što je Frojd ispravno pretpostavio, razumevanje snova i njihovih funkcija put je do razumevanja psihičkih poremećaja, ali i put do punije integracije psihičkih funkcija ličnosti.

Neuropsihoanaliza i psihoterapija

Jedan od neuronaučnika, koji je bio izuzetno angažovan u razvoju neuropsihoanalize je i Jak Panksep. On je osmislio i termin „afektivne neuro-nauke“ za onaj deo ovog naučnog polja koji se bavi neurobiološkim istraživanjem emocija kod ljudi i drugih sisara. On je utvrdio neurobiološku osnovu 7 bazičnih emocija,¹⁰ od kojih izuzetno veliki udeo igra sistem POTRAGE. Bazične emocije o kojima govori Panksep nisu isto što i emocije ili osećanja kako o njima mislimo u svakodnevnom i laičkom govoru. To su zapravo glavni pokretači ljudske aktivnosti, pa ih on stoga i naziva „e-motions“ (e-mocije ili evolutivne kretnje) ili *sistemi za upravljanje bazičnim emocijama*. Upravo je jedan od njih – sistem POTRAGE – taj koji može biti ključan za razumevanje depresije, od koje danas pati veliki broj ljudi.

Osnovna uloga sistema POTRAGE je da pomoću njega istražujemo svoju okolinu u potrazi za svime što nam pomaže da opstanemo. To može biti bilo šta, od hrane koja nam je potrebna, do danas tako „neophodnog“ bežičnog interneta. Ovaj sistem podstiče istraživanje, radoznalost, zanimanje i očekivanje. Čim se probudimo, budan je i sistem POTRAGE – kako da utišam budilnik, gde je toalet, zašto nema kafe i tako dalje. Posredstvom neurotransmitera dopamina, ovaj sistem omogućava našem mozgu da je u neprekidnom traženju. Kod depresije se ovaj sistem isključuje i to je prirodan odgovor na gubitak vezanosti za objekat, kako bi to objasnila teorija afektivnog vezivanja Džona Bolbija. Iz ugla klasične psihoanalize, mogli bismo reći da se sa objekta povlači kateksa. Umesto zdravog dekatektiranja i pomeranja katekse na drugi objekat u skladu s realnošću, u depresiji se razvija neurotska adaptacija, a neurobiološki, to je sistem PANIKE – tuge koji je reakcija na gubitak vezanosti za objekat.

Kada se aktivira sistem PANIKE – tuge, sistem POTRAGE slabi ili se potpuno isključuje. Neuspelo pomeranje katekse je znak da ego nije uspeo da se izbori sa situacijom i da je podlegao gubitku objekta. Ego, koji je racionalan i ograničen realnošću ne može da nađe drugi, adekvatan objekat i

10 Prema Panksepu to su sistemi POTRAGE, POŽUDE, BESA, STRAHA, PANIKE, IGRE i BRIGE. Više informacija u knjizi Mark Solms i Oliver Turnbull, *Mozak i Unutrašnji svet* (Beograd: Clio, 2019).

zato se prepušta tugovanju. Tugovanje i sa njim vezana ponašanja imaju svoju bio–psihološku svrhu da podstaknu druge da se pobrinu o nama. Ukoliko se energija poremećena gubljenjem katekse za objekat ne preusmeri i ponovo pokrene sistem POTRAGE u novo traženje, nastaje depresija. Ego, naročito ako je suočen s višestrukim gubicima vezanosti za značajne objekte, igra presudnu ulogu – on šalje povratnu informaciju moždanim sistemima da POTRAGA nema svrhu i stanje tuge se prolongira. Sve ovo odigrava se upravo u onim delovima mozga koje je Lurija nazvao „funkcionalni sistemi za programiranje, regulaciju i verifikaciju aktivnosti“. Kada taj sistem zakaže, on pogrešno reguliše naše aktivnosti i daje nam, u slučaju depresije, informaciju da je svaka aktivnost besmislena i da nikako ne možemo da utičemo da se situacija u kojoj smo promeni, što u velikom broju slučajeva može da bude netačno.

Depresija je odziv *tanatosu*, kao nagonu smrti. Ipak, da li je tanatos nagon za sebe ili je on u stvari samo odraz osujećenog nagona za životom, *erosa*? Ono što nauka danas kaže, pre upućuje da je tanatos defekt *erosa*, nego zaseban nagon. Drugim rečima, kada je *zov eros* suviše bolan, da bi se dalje bol izbegao, podleže se pod uticaj *tanatosa*. Tanatos ne srećemo u čistom obliku, već samo kao reakciju na suviše bolne zahteve *eros*a, kao rezultat nemogućnosti *ega* da odgovori prevelikim zahtevima koje *eros* postavlja.

Osoba koja dolazi na psihoterapiju žali se na osećanje bezvoljnosti, besmisla i beznada. Ništa što želi da uradi joj ne uspeva, zbog čega je očajna. Klinički, ona je depresivna, a neuropsihoanalitički, njoj ne funkcioniše sistem POTRAGE. Zadatak rada sa ovakvim klijentom bio bi jačanje *ega* radi ponovnog preuzimanja kontrole nad sistemom PANIKE–tuge i upuštanje u rizik novog otkrivanja. To jačanje *ega* u stvari je „proširenje polja njegovog dejstva“ na situacije i objekte koji do tada nisu bili pod njegovom kontrolom. Psihoanaliza ovo zove osveščivanjem, što je, u neuronaučnom smislu, zapravo funkcionalna promena u nervnim putevima koji se nalaze u prefrontalnim režnjevima kore velikog mozga, gde je neuralni korelat „racionalnog, realnošću ograničenog i izvršnog“ funkcionisanja *ega*.

Veliki broj neuronaučnih¹¹ istraživanja procesa psihoterapije svedoči upravo o tome da je ova promena ključna za ishod psihoterapije. I ne samo to, potvrđuju da je ona funkcionalna i bazično lokalizovana u prefrontalnom korteksu. Osim toga, psihoanaliza nije jedini oblik psihoterapije kojim se to ostvaruje, ali jeste jedan od njih.

Na koji način uopšte dolazi do ove promene? Dva su načina – prvi je *jezik*, a drugi *internalizacija*. Jezik je veoma efikasno sredstvo koje služi da po-

11 Za pregled istraživanja upućujem na knjigu Mark Solms i Oliver Turnbull, *Mozak i Unutrašnji svet* (Beograd: Clio, 2019), 263.

našanje prilagodimo programima aktivnosti¹². Internalizacija, odnosno nesvesno usvajanje tuđih modela ponašanja, biva, najverovatnije, podstaknuto regresivnom prirodom transferne veze između klijenta i terapeuta. „Terapija razgovorom“ je naziv koji je skovao Frojgov učitelj i saradnik Jozef Brojer, i on se i danas čini prikladnim, kada uzmemo u obzir neuronaučne studije psihoterapije.

Osim lečenja razgovorom, neuropsihoanaliza može biti od velike pomoći u otkrivanju novih i adekvatnijih medikamenata za tretman psihijatrijskih bolesti. Dobro nam je poznato da veliki broj ljudi danas, ponekad i čitave grupe, opstaje koristeći antidepresive, koji stvaraju zavisnost i uveliko postaju „legalna droga današnjice“. Ponovo bi istraživanja Jaka Panksepa mogla da budu od velikog značaja. On je istraživao antidepresiv pod ranijim nazivom GLYX-13, koji se danas razvija kao Rapastinel i Apimostinel. To je brzo delujući dugotrajni antidepresiv koji podstiče pokretanje sistema POTRAGE, a uz to poboljšava učenje i pamćenje. Prva istraživanja ovog antidepresiva ukazuju na to da nema nus-pojava. Svakako da je mnogo godina istraživanja i u psihoterapiji i u psihofarmakoterapiji još pred nama, ali prvi rezultati sudelovanja neuropsihoanalize u njima su veoma obećavajući.

Završne napomene

Stremi li neuropsihoanaliza potvrđivanju originalnih Frojgovih teorija? Odgovor je nedvosmislen – da, ali ne po svaku cenu. Iako se neuropsihoanalitičari ne odvažuju lako da ospore Frojdove pretpostavke, to može biti neizbežno, a i sam Frojd je iznosio takva očekivanja od razvoja nauke. Hoće li psihoanaliza biti manje vredna ukoliko neuropsihoanalitičari pokažu da neke njene hipoteze nisu ispravne? Neće, ali to je gorka pilula za naučni narcizam koji vlada među psihoanalitičarima, ali i ne samo među njima. Potrebno je priznati sebi da nešto nije nužno tačno samo zato što verujemo da jeste. U tome je razlika između vere i nauke.

Psihoanalitičar može, na primer, verovati da je Frojd u pravu kada govori da je manifestni san izopačen funkcijom cenzure koja štiti ego od neprihvatljivih seksualnih ili agresivnih želja sadržanih u latentnim mislima sna. Solmsova istraživanja su pokazala da moždani mehanizmi koji su aktivni pri sanjanju mogu biti dovoljni da objasne zašto je manifestni san često nelogičan ili čak bizaran, dok ono što otkriva latentni san nije ni najmanje nelogično. Prema nalazima neuronauka, već bi sam način funkcionisanja mozga u stanju sanjanja mogao biti dovoljan da objasni da mehanizmi rada sna u snovima

12 Iz ovakvog shvatanja o jeziku nastaju i savremeni psihoterapijski pravci, kakav je logosinteza Vilema Lamersa. Prema teoriji logosinteze koja se oslanja i na psihoanalizu i analitičku psihologiju, reči, i to jasno definisane reči, i rečenice imaju dovoljnu snagu da preusmere psiho-fiziološke procese u organizmu i oslobode energiju zarobljenu u traumatskim sećanjima, fantazijama i pogrešnim uverenjima i preusmere je u smeru razvoja ličnosti.

zapravo ne predstavljaju posledicu dodatne funkcije cenzure, već pre spontan proizvod nervne aktivnosti nesputane inhibitornim funkcijama prefrontalnih režnjeva. Ovde se neuropsihoanalitički nalazi više približavaju načinu na koji je Karl Gustav Jung, Frojđov učenik, a kasnije najčuveniji otpadnik od psihoanalize, razumeo snove. On ih je smatrao „čistim produktima nesvesnog“, što možemo i neuropsihoanalitički shvatiti kao čiste izraze uma nesputane inhibicijama budnog, realnošću ograničenog ega.

Čini se očiglednim da neuronaučna objašnjenja mehanizama sanjanja u mozgu više idu u prilog Jungovoj ideji. Sada je i prilika da se ujedine i druge škole nastale iz psihoanalize – Jungova, Adlerova, Fromova i druge. Frojđ je bio na tragu mnogo čega što je konačno otkriveno posle njega. Uočio je da postoji nešto što je nazvao „jezgrovno nesvesno“, čije je sadržaje prepoznao kao arhaične ostatke i kojima nije pridao mnogo važnosti, a o čemu je Jung kasnije pisao kao o kolektivnom nesvesnom i arhetipovima. Uvideo je i da postoje specifični snovi predaka, ali ih nije do kraja razumeo. Njegov znatno mlađi savremenik, švajcarski lekar mađarskog porekla, Leopold Sondija je kasnije otkrio i familijarno nesvesno čiji su sadržaji ovakvi snovi. Svemu tome je Frojđ bio na tragu, ali sve su to konačno otkrili oni koji su izašli izvan okvira psihoanalize, iako su se na nju u mnogome oslanjali. Sondija, kao lekara, više je zanimao uticaj genetike, Junga više antropološki i duhovni aspekt, Froma socijalni i sl. Sve su ovo gledišta koja se međusobno dopunjuju, a ne isključuju, osim ako ih ne ospore neuropsihoanalitička istraživanja. Možda će neuropsihoanaliza uspeti da krene i u smeru ostvarivanja velikog sna Leopolda Sondija o trodimenzionalnom pristupu ljudskoj psihi kroz integraciju njenih jezgrovnih pravaca – psihoanalize, analitičke psihologije i šizkal-analize u jedinstvenu školu dubinske psihologije. Iako se to sada može učiniti kao daleki cilj, nadajmo se da će jednom, kada dokazi neuropsihoanalitičkih istraživanja budu dovoljno pouzdani to biti dovoljno i za ovakvu integraciju unutar dubinske psihologije.

Za sada, neuropsihoanaliza je ta koja više otvara pitanja nego što daje konačnih odgovora. Slično onome što je i sam Frojđ radio pre više od jednog veka. U rukama neuropsihoanalitičara nalaze se alati koji mogu da daju definitivne odgovore na mnoga od tih pitanja, samo je na njima da ih odgovorno i pošteno koriste, ne radi potvrđivanja pogrešnih teorija, već radi donošenja istinitih zaključaka. Potencijal neuropsihoanalize najbolje je ocenio Erik Kendl, dobitnik Nobelove nagrade za medicinu, 2001. godine. On je vidi kao „novi intelektualni okvir za psihijatriju u 21. veku“. U toj tvrdnji leži velika odgovornost za sve koji se upuste u neuropsihoanalitička istraživanja, ali to je ujedno i najbolji način da se oduže Frojđu za „besmrtnu zaslugu“ koju mu priznaje i Jung, za sve što je uradio da bolje razumemo ljudski um.

Literatura:

- Bolbi, Džon, *Sigurna baza* (Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2011).
- Frojd, Sigmund, *S one strane principa zadovoljstva/Ja i ono* [1920, 1923] (Novi Sad: Svetovi, 1994).
- Idem*, *Tumačenje snova* [1900], *Odabrana dela Sigmunda Frojda* – ODSE, to-movi 6 i 7 (Novi Sad: Matica Srpska, 1970).
- Jung, Karl Gustav, *Dinamika nesvesnog, Odabrana dela 1* (Novi Sad: Matica srpska, 1977).
- Kandel, Erik Richard, “Biology and the Future of Psychoanalysis: A New Intellectual Framework for Psychiatry Revisited”, *American Journal of Psychiatry*, No. 156 (1999), 505–524.
- Nastović, Ivan, *Psihologija snova i njihovo tumačenje* (Novi Sad: Prometej, 2012).
- Panksepp, Jaak, *Affective neuroscience of the emotional Brain Mind: evolutionary perspectives and implications for understanding depression*, *Dialogues in Clinical Neuroscience*, Vol 12, No. 4 (2010).
- Panksepp, Jaak, *The Archaeology of Mind: Neuroevolutionary Origins of Human Emotions* (W. W. Norton & Company, 2012).
- Solms, Mark, Turnbull, Oliver, *Mozak i unutrašnji svet. Uvod u neuronaučno proučavanje subjektivnih iskustava* (Beograd: Clio, 2019).
- Solms, Mark, *The Neuropsychology of Dreams* (New York: Psychology Press, 1996).
- Solms, Mark, Saling, Michael, *A moment of Transition – Two neuroscientific articles by Sigmund Freud* (London: Routledge, 1991).
- Sondi, Leopold, *Učenje o familijarnom nesvesnom* (Novi Sad: Prometej, 2011).
- Trebešanin, Žarko, *Leksikon psihoanalize* (Beograd: Zavod za udžbenike, 2012).